

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 342

Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI wieku

Redaktor naukowy
Wanda Ronka-Chmielowiec

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Comp-rajt
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-461-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Maria Balcerowicz-Szkutnik, Włodzimierz Szkutnik: Sektor ubezpieczeń w krajach postradzieckiej Azji Środkowej	11
Teresa H. Bednarczyk: The systemic relevance of the reinsurance industry	28
Krystyna Ciuman: Finansjalizacja a sektor ubezpieczeń	37
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Analiza najważniejszych pozycji wynikowych według grup ubezpieczeń działu II w Polsce dla lat 2009-2011	44
Andrzej Grzebieniak: Ocena narzędzi marketingowych stosowanych przez zakłady ubezpieczeń w procesie zarządzania relacjami z klientami	57
Monika Hadaś-Dyduch: Zarządzanie ryzykiem poprzez ubezpieczenie	66
Beata Jackowska: Wpływ proporcji płci ubezpieczonych na wysokość jednorazowych składek netto w ubezpieczeniach na życie	77
Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Satysfakcja przedsiębiorstw sektora MŚP z likwidacji szkód ubezpieczeniowych	87
Anna Jędrzychowska, Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska, Ewa Poprawska: Sytuacja na rynku ubezpieczeń komunikacyjnych w Polsce na tle rynku europejskiego	98
Marcin Kawiński: Pozasądowe rozstrzyganie sporów a ochrona konsumentów branży ubezpieczeniowej	111
Nadezda Kirillova: Insurance for companies and households in Russia	127
Robert Kurek: Arbitraż nadzorczy na rynku usług finansowych – identyfikacja zjawiska	132
Piotr Majewski: Ubezpieczenia pojazdów zabytkowych	140
Marek Monkiewicz, Grażyna Sordyl, Bogusław Bamber: Alternatywne metody wykorzystania funduszu pomocowego zarządzanego przez Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny (UFG)	150
Magdalena Mosionek-Schweda: Model Altmana jako narzędzie do oceny ryzyka upadłości przedsiębiorstw	164
Joanna Niżnik: Reformowanie systemów emerytalnych państw Europy Środkowej po kryzysie finansowym 2008 r. na przykładzie Czech i Węgier	176
Dorota Ostrowska: Insurance Guarantes market development in Poland in the years 2006-2012	186
Sylwia Pińkowska-Kamieniecka: Obowiązkowe zakładowe programy emerytalne w Europie	196
Piotr Pisarewicz: Nowe standardy rynku <i>bancassurance</i> w zakresie ubezpieczeń z elementem inwestycyjnym lub oszczędnościowym	206

Maria Płonka: Kierunki internacjonalizacji zakładów ubezpieczeń ze szczególnym uwzględnieniem towarzystw ubezpieczeń wzajemnych ...	216
Agnieszka Przybylska-Mazur: Wybrane wielkości statystyczne w podejmowaniu decyzji o prywatnych ubezpieczeniach zdrowotnych	225
Filip Przydróżny: Komunikacja zakładu ubezpieczeń z otoczeniem w kryzysie zaufania	236
Ryszard Pukała: Konsekwencje wstąpienia Rosji do WTO dla rosyjskiego rynku ubezpieczeniowego	245
Joanna Rutecka: Dodatkowe zabezpieczenie emerytalne – charakterystyka i czynniki rozwoju	256
Edyta Sidor-Banaszek: Wykorzystanie wskaźnika ALE (<i>Active Life Expectancy</i>) w ubezpieczeniu od ryzyka niesamodzielności	267
Ewa Spigarska: Sprawozdawczość zakładów ubezpieczeń dla potrzeb rachunkowości i dyrektywy Wyplacalność II – podobieństwa i różnice	278
Ilona Tomaszewska, Renata Pajewska-Kwaśny: Szkody środowiskowe w świetle regulacji zawartych w dyrektywie ELD	288
Tatiana Verezubova: Doskonalenie monitorowania wypłacalności zakładów ubezpieczeń	298
Damian Walczak: Wybrane problemy dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego rolników w Polsce	306
Stanisław Wieteska: Dylematy ubezpieczenia mienia w obiektach wielko-przestrzennych wysokiego składowania od skutków dymu pożarowego	316
Alicja Wolny-Dominiak: Loss reserving using growth curve modeling	331
Wojciech Wiśniewski: Wpływ technologii informatycznych na zmiany organizacji likwidacji szkód	338
Tomasz Zapart: Kalkulacja składki ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach komunikacyjnych dla podmiotów gospodarczych.	348
Marta Zieniewicz: Mikroubezpieczenia szansą dla mikro- i małych przedsiębiorstw w Polsce – przykład branży transportowej	359

Summaries

Maria Balcerowicz-Szkutnik, Włodzimierz Szkutnik: Insurance sector in post-Soviet Asian states	27
Teresa H. Bednarczyk: Systemowe znaczenie sektora reasekuracyjnego	36
Krystyna Ciuman: Financialisation within the insurance sector	43
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Analysis of the most important income and cost position for nonlife insurance companies from the Polish market in the time period 2009-2011	56

Andrzej Grzebieniak: The evaluation of marketing tools used by insurance companies in the process of managing the relations with clients	65
Monika Hadaś-Dyduch: Managing risk through insurance	76
Beata Jackowska: The influence of gender structure of the insured on net single premiums in life insurance	86
Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: SMEs' satisfaction with insurance claims settlement	97
Anna Jędrzychowska, Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska, Ewa Poprawska: The situation on the motor insurance market in Poland against a background of the European market	109
Marcin Kawiński: Alternative dispute resolution and consumer protection within insurance market	126
Nadezda Kirillova: Ubezpieczenia dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych w Rosji	131
Robert Kurek: Supervisory arbitrage at the financial services market – the phenomenon identification	139
Piotr Majewski: Historic vehicles insurance	149
Marek Monkiewicz, Grażyna Sordyl, Bogusław Bamber: Alternative methods of use of the assistance fund managed by the Insurance Guarantee Fund (IGF)	163
Magdalena Mosionek-Schweda: The Altman model as a tool to predict bankruptcy of companies	175
Joanna Niżnik: The reform of pension systems in Middle Europe after the 2008 financial crisis on the example of Czech and Hungary	185
Dorota Ostrowska: Rozwój rynku gwarancji ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2006-2012	195
Sylwia Pieńkowska-Kamieniecka: Mandatory occupational pension schemes in Europe	205
Piotr Pisarewicz: New bancassurance standards of insurance investment products and products with saving component	215
Maria Płonka: Directions of internationalization of insurance undertakings with particular emphasis on mutual insurance companies	224
Agnieszka Przybylska-Mazur: Selected statistical values in decision-making when selecting private health insurance	235
Filip Przydróżny: Communication of insurance company with the environment in trust crisis	244
Ryszard Pukała: Consequences of the Russian accession to the WTO for the Russian insurance market	255
Joanna Rutecka: Supplementary old-age pension security – basic characteristics and main factors of its growth	266
Edyta Sidor-Banaszek: Active life expectancy in a stand-alone policy	277

Ewa Spigarska: Reporting of the insurance companies for accounting purposes and the Solvency II Directive – similarities and differences	287
Ilona Tomaszewska, Renata Pajewska-Kwaśny: Impact of EU legislation on the development of environmental insurance	297
Tatiana Verezubova: Control of solvency of insurers of the Republic of Belarus	305
Damian Walczak: Some problems faced by farmers in Poland regarding additional retirement savings	315
Stanisław Wieteska: Property insurance dilemmas in high storage objects from the effects of fire smoke	330
Alicja Wolny-Dominiak: Kalkulacja rezerwy szkodowej z wykorzystaniem krzywej wzrostu	337
Wojciech Wiśniewski: Impact of IT technologies on changes of organization of claims settlement	347
Tomasz Zapart: The calculation of the insurance premium in motor insurance for business entities.	358
Marta Zieniewicz: Microinsurance as a chance for micro and small business – an example of transport industry	366

Joanna Niżnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

REFORMOWANIE SYSTEMÓW EMERYTALNYCH PAŃSTW EUROPY ŚRODKOWEJ PO KRYZYSIE FINANSOWYM 2008 R. NA PRZYKŁADZIE CZECH I WĘGIER

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza zmian zachodzących w systemach emerytalnych Czech i Węgier. W pierwszej części przedstawiono podstawowe założenia reform przeprowadzonych w tych państwach w XX wieku, które polegały na włączeniu do dotychczas funkcjonującego systemu publicznego elementu kapitałowego. W drugiej części omówiono najważniejsze rozwiązania wprowadzone w systemach emerytalnych po kryzysie lat 2007-2008. W Czechach polegały one na rozbudowie filarów kapitałowych i stworzeniu trójfilarowego modelu, na Węgrzech zaś zlikwidowano obowiązkową, kapitałową część systemu.

Słowa kluczowe: system emerytalny, system kapitałowy, reformy.

DOI: 10.15611/pn.2014.342.16

1. Wstęp

W latach 90. XX wieku państwa Europy Środkowej wprowadziły fundamentalne zmiany w systemach emerytalnych. Większość z nich, kierując się zaleceniami Banku Światowego, wdrożyła rozwiązania polegające na częściowej prywatyzacji systemów emerytalnych. Kryzys finansowy lat 2007-2009 uwypuklił niedoskonałości związane z przyjętymi rozwiązaniami i skłonił poszczególne kraje do przeprowadzenia ponownych reform. Istotne przekształcenia w systemach emerytalnych wprowadziły Czechy i Węgry. Czechy rozbudowały prywatny system emerytalny, natomiast Węgry zdecydowały się na likwidację części kapitałowej systemu obowiązkowego.

Celem artykułu jest analiza zmian zachodzących w systemach emerytalnych Czech i Węgier. W pierwszej części przedstawiono podstawowe założenia reform przeprowadzonych w tych państwach w XX wieku. W drugiej części omówiono najważniejsze rozwiązania wprowadzone w systemach emerytalnych po kryzysie finansowym.

2. Zasady konstrukcji systemów emerytalnych Czech i Węgier

Początek lat 90. XX wieku w Czechach był okresem fundamentalnych zmian w gospodarce, które objęły również system emerytalny. W 1993 r. uchwalono ustawę dotyczącą wprowadzenia składek na ubezpieczenia społeczne, w tym emerytalne, w 1994 r. ustawę o dodatkowych ubezpieczeniach emerytalnych, w 1995 r. ustawę o ubezpieczeniach emerytalnych, tworząc ramy prawne systemu emerytalnego [Hirose 2011].

Na system emerytalny składały się dwa filary: pierwszy – publiczny, repartycyjny system o zdefiniowanym świadczeniu oraz drugi – prywatny, kapitałowy o zdefiniowanej składce [Bezdek 2005].

System publiczny gwarantuje podstawowe świadczenia wszystkim obywatelom, bowiem 99% społeczeństwa objęta była systemem emerytalnym. Konstrukcja systemu publicznego oparta jest na metodzie repartycyjnej i obowiązkowym uczestnictwie wszystkich pracujących i prowadzących działalność na własny rachunek. Składki emerytalne w wysokości 21,5% wynagrodzenia pracownika odprowadzają pracodawcy, 6,5% z dochodu przed opodatkowaniem płać pracownicy. W przypadku osób prowadzących działalność gospodarczą składka wynosi 28% podstawy wymiaru; nie może być niższa niż: 50% dochodów pomniejszych o obowiązkowe wydatki bądź 25% średniego wynagrodzenia w gospodarce. Maksymalna podstawa wymiaru składki nie może przekroczyć sześciokrotności przeciętnego wynagrodzenia¹.

Emerytura wypłacana jest po osiągnięciu ustawowego wieku emerytalnego, który dla kobiet wynosi od 59 do 63 lat, w zależności od liczby posiadanych dzieci, dla mężczyzn 63 lata. Prawo do emerytury mają osoby, które przekroczyły w zależności od płci 59 lub 63 lata i przepracowały 25 lat lub mają 64 lata lub 67 lat i 15 lat pracy

Prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje każdej osobie na trzy lata przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego po przekroczeniu 60 lat. Wysokość świadczenia emerytalnego pomniejszana jest o 0,9% za każde 90 dni brakujące do wieku ustawowego [Bezdek 2005].

Świadczenie emerytalne składa się z dwóch części: podstawowej kwoty, równej dla wszystkich, i wartości procentowej uzależnionej od wysokości wynagrodzenia [Šimák 2010]. Podstawowa suma ustalana jest corocznie. W 2010 r. wynosiła ona 2170 CZK. Zmienna wielkość zależy od następujących czynników: szacowanej indywidualnie podstawy i liczby lat ubezpieczenia. Emerytura waloryzowana jest corocznie stopą inflacji i co najmniej w jednej trzeciej realną stopą wzrostu wynagrodzeń.

Dobrowolny, kapitałowy system emerytalny tworzony jest przez fundusze emerytalne prowadzące indywidualne konta emerytalne dla swoich uczestni-

¹ Do 2007 r. kwota maksymalna podstawy wymiaru dla samozatrudnionych nie mogła przekroczyć 486 000 CZK rocznie, od 2008 r. do 2009 r. czterokrotności średniego wynagrodzenia.

ków. 45% społeczeństwa powyżej 18 roku życia partycypuje w filarze kapitałowym. Składka emerytalna w wysokości nie mniejszej niż 100 CZK miesięcznie może być opłacana zarówno przez pracownika, jak i jego pracodawcę [Vostatek 2012]. Według przepisów prawa fundusze gwarantują co najmniej zerową stopę zwrotu.

Państwo wspiera system prywatnych ubezpieczeń emerytalnych przez dodatkowe składki opłacane ze środków publicznych oraz zwolnienia podatkowe. Składki przekazywane przez pracowników uzupełniane są o składki płacone przez państwo w wysokości od 50 CZK do 150 CZK miesięcznie. Poziom dofinansowania uzależniono od wysokości składki odprowadzanej przez pracownika. Około 25% wszystkich składek opłacali pracodawcy. W tym przypadku mają oni prawo do obniżenia podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych o sumę składek przez nich zapłaconą do określonej corocznie przepisami prawa wysokości [Holub, Hava 2012].

Węgry były pierwszym państwem Europy Środkowej, które w 1998 r. wprowadziło trójfilarowy system ubezpieczeń emerytalnych [Kovacs 2012], sankcjonując przyjęte rozwiązania ustawą z 1993 r. o dobrowolnych funduszach emerytalnych ubezpieczeń wzajemnych oraz następującymi aktami prawnymi z 1997 r.: ustawą o osobach objętych obowiązkowymi ubezpieczeniami społecznymi, ustawą o świadczeniach emerytalnych systemu ubezpieczeń społecznych oraz ustawą o obowiązkowych prywatnych emeryturach oraz prywatnych funduszach emerytalnych [Hirose 2011].

Pierwszy filar to publiczny system o zdefiniowanym świadczeniu obowiązkowy dla wszystkich osób wykonujących pracę najemną oraz prowadzących działalność gospodarczą. Składki w wysokości 24% wynagrodzenia obciążają pracodawcę, a 1,5% wynagrodzenia płaci pracownik² [Social Security Hungary 2008]. Osoby prowadzące działalność na własny rachunek odprowadzają składkę w wysokości 25,5% dochodów brutto, jednakże podstawa wymiaru nie może być niższa od minimalnego wynagrodzenia. W momencie osiągnięcia ustawowego wieku emerytalnego wynoszącego dla obu płci 62 lata i posiadania co najmniej 15-letniego okresu ubezpieczeniowego wypłacana jest emerytura. Jej wysokość uzależniono od relacji pomiędzy rzeczywistym wynagrodzeniem beneficjenta a przeciętnym rewaloryzowanym wynagrodzeniem netto liczonym od 1998 r. oraz liczbą lat ubezpieczenia. Emerytury indeksowane są corocznie 50-procentowym wskaźnikiem wzrostu cen konsumpcyjnych i 50-procentową stopą wzrostu przeciętnego wynagrodzenia netto. W przypadku dalszego zatrudnienia po upływie ustawowego wieku emerytalnego oraz odroczeniu wypłaty świadczenia każde trzydzieści dni dalszej pracy powoduje wzrost wysokości emerytury o 0,5%³ [Information on the major benefis... 2012].

² Składki podano dla 2010 r., we wcześniejszych latach pracodawca odprowadzał składkę w wysokości od 18 do 24%, pracownik płacił od 0,5 do 2%.

³ Od 2007 r. osoby nadal pracujące mają obowiązek odprowadzania składki emerytalnej od wynagrodzeń; w takim przypadku po przepracowaniu 365 dni można ubiegać się o podniesienie emerytury o 0,5%.

Ubezpieczeni przez okres co najmniej 20 lat nabywają prawa do minimalnej emerytury. Od 2003 r. emeryci otrzymują trzynaste świadczenie⁴. Prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje osobom po ukończeniu 60 lat posiadającym 40-letni staż ubezpieczeniowy.

W drugim, kapitałowym filarze obowiązkiem ubezpieczenia objęto osoby wchodzące na rynek pracy po 1 stycznia 1998 r., natomiast osoby posiadające ubezpieczenie w poprzednim systemie mogły korzystać z nowych rozwiązań na zasadach dobrowolności. Składka emerytalna płacona jest przez pracownika w wysokości 8% wynagrodzenia⁵. Zarówno pracownik, jak i pracodawca mają prawo do odprowadzania dodatkowej składki, jednakże suma składek nie może być wyższa od 10%. Emerytura wypłacana jest w formie emerytury dożywotniej lub jednorazowej wypłaty po osiągnięciu wieku emerytalnego, a jej wysokość uzależniono od wielkości środków zgromadzonych na rachunku emerytalnym i średniej oczekiwanej długości życia w momencie przejścia na emeryturę. W przypadku otrzymywania świadczeń emerytalnych z obu obowiązkowych części systemu emerytura z pierwszego filara pomniejszana jest o 25%, niezależnie od wcześniejszego okresu ubezpieczenia.

Tabela 1. Wybrane elementy systemów emerytalnych

Rok reformy	Czechy	Węgry
	1993, 1994	1998
Charakter systemu	Dwa filary obowiązkowe dla pracowników i prowadzących działalność gospodarczą	Trzy filary obowiązkowe dla pracowników i prowadzących działalność gospodarczą
I filar	– publiczny repartycyjny, obowiązkowy	– publiczny repartycyjny, obowiązkowy
II filar	– prywatny kapitałowy, dobrowolny	– prywatny kapitałowy, obowiązkowy
III filar	– brak	– prywatny kapitałowy
Składka	– 21,5% wynagrodzenia pracodawca – 6,5% dochodu pracownicy	– 24% wynagrodzenia pracodawca – 1,5% wynagrodzenia pracownik
I filar	– brak	– 8% wynagrodzenia pracownik, dobrowolnie 2% pracownik lub pracodawca
II filar	– brak	– 8% wynagrodzenia pracownik, dobrowolnie 2% pracownik lub pracodawca
III filar	Min. 100 CZK	
Wiek emerytalny	60-63 lata kobiety, 63 lata mężczyźni	62 lata kobiety i mężczyźni
Emerytura	– system zdefiniowanego świadczenia (emerytura podstawowa + uzależniona od wynagrodzenia)	– system zdefiniowanego świadczenia (stopa kumulacji)
I filar	– system zdefiniowanego świadczenia (emerytura podstawowa + uzależniona od wynagrodzenia)	– system zdefiniowanego świadczenia (stopa kumulacji)
II filar	– zdefiniowanej składki	– zdefiniowanej składki
III filar	– zdefiniowanej składki	– zdefiniowanej składki

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Hirose 2011; Gal 2012; Holub, Hava 2012].

⁴ 13 emerytura była równa początkowo ¼ wartości miesięcznego świadczenia emeryta, w 2004 r. wyniosła ½ miesięcznej emerytury, ¾ miesięcznej emerytury w 2005 r., a od lat 2006-2008 była to pełna kwota emerytury miesięcznej.

⁵ Corocznie określany jest maksymalny poziom wynagrodzenia jako podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne.

Środki uczestników drugiego filara zarządzane są przez fundusze emerytalne, które mogły być zakładane przez pracodawców, związki zawodowe, izby przemysłowe, dobrowolne fundusze emerytalne. Ustawodawca nie określił wysokości kapitału funduszy emerytalnych ani poziomu opłat za zarządzanie środkami ubezpieczonych przysługującymi z tego tytułu [Fultz 2012]. W latach 2002-2006 przeciętne koszty opłat administracyjnych wyniosły 2,45% wartości zarządzanych aktywów funduszy⁶ [Hirose 2011].

System kapitałowy o zdefiniowanej składce z dobrowolnym uczestnictwem zarządzany przez fundusze emerytalne charakteryzuje konstrukcję trzeciego filara ubezpieczeń emerytalnych. Zarówno pracodawca, jak i pracownik mogą odprowadzać składkę na ten cel. Suma wpłaconych kwot do określonej corocznie wysokości podlega odliczeniu od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Świadczenie emerytalne również nie jest obciążane tym podatkiem.

Na podstawie zarówno rozważań dotyczących funkcjonowania systemów emerytalnych Czech i Węgier, jak i informacji zamieszczonych w tab. 1 można stwierdzić, że modele różnią się zasadniczo. Pomimo podobieństw w ich konstrukcji, polegających na implementacji rozwiązań prywatnych kapitałowych w obu państwach, ich rola w systemach ubezpieczeń społecznych jest odmienna. W Czechach system kapitałowy jest dobrowolny i stanowi jedynie uzupełnienie systemu publicznego, natomiast na Węgrzech był on obowiązkowy i tworzył istotny element systemu emerytalnego.

3. Zmiany w systemach emerytalnych Czech i Węgier po kryzysie lat 2007-2009

Reforma systemu emerytalnego Czech zaproponowana przez koalicyjny rząd w 2007 r. rozłożona została na dwa etapy. Pierwszy z nich związany był z tzw. zmianami parametrycznymi w funkcjonującym systemie repartycyjnym, drugi wprowadzał nowy element systemu emerytalnego, tzw. drugi filar.

Z dniem 1 stycznia 2010 r. rozpoczęto proces podwyższania wieku emerytalnego corocznie o 2 miesiące, by docelowo każda osoba urodzona po 1969 r., która jest kobietą, przechodziła na emeryturę w wieku od 62 lat do 65 (w zależności od liczby posiadanych dzieci), mężczyźni – mając lat 65. Wydłużono również liczbę lat niezbędnych do uzyskania emerytury – z 25 do 35 lat (w pełni przepis wejdzie w życie w 2018 r.).

Zmieniono reguły pozwalające na uzyskanie prawa do wcześniejszej emerytury. Przysługuje ona obecnie każdej osobie na pięć lat przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego. Wysokość świadczenia emerytalnego pomniejszana jest

⁶ Od 2008 r. fundusze emerytalne muszą oferować trzy rodzaje funduszy kapitałowych o różnej strukturze portfela, do których przekazywane są środki uczestników w zależności od okresu, jaki pozostaje im do emerytury.

o 0,9% za każde 90 dni w okresie 720 dni brakujących do osiągnięcia normatywnego wieku emerytalnego oraz 1,5% za każde 90 dni wcześniejszej emerytury przekraczające te 720 dni [Šímak 2010].

Tabela 2. Najważniejsze zmiany w systemach emerytalnych

Czechy (2010, 2013)	Węgry (2009,2010)
<ul style="list-style-type: none"> • Wiek emerytalny 65 lat do 2020 r. • Wcześniejszy wiek emerytalny 5 lat przed ustawowym • II filar kapitałowy, dobrowolny (osoby powyżej 35 lat deklaracja do połowy czerwca 2013 r., poniżej do ukończenia 35 roku życia) • składka 25% pracodawca, 3% pracownik (bez II filara), 5% z II filarem • 4 typy funduszy (standardowy, konserwatywny, zrównoważony, dynamiczny) • Opłaty na rzecz funduszy za zarządzanie, od wzrostu wartości funduszu • Ulgi podatkowe pracownik i pracodawca 	<ul style="list-style-type: none"> • Podwyższenie wieku emerytalnego • Zmiana zasad waloryzacji emerytur • Reprywatyzacja kapitałowego systemu drugiego filara • Środki zgromadzone na indywidualnych kontach transferowane do funduszu gwarancyjnego zarządzanego przez instytucję publiczną • Zmiana zasad wyliczania emerytury dla uczestników II filara

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Hirose 2011; Gal 2012; Holub, Hava 2012].

W przypadku przekroczenia ustawowego wieku emerytalnego i dalszego zatrudnienia oraz odroczenia wypłaty emerytury świadczenie powiększane jest o 1,5% za każde przepracowane 90 dni. Jeżeli emeryt nadal pracuje, ale jednocześnie zaczyna pobierać emeryturę, ma do wyboru dwie opcje. Może otrzymywać połowę kwoty świadczenia, co powoduje jego podwyższenie o 1,5% za każde 180 dni dalszego zatrudnienia, lub pełną emeryturę. Wtedy świadczenie rośnie o 0,4% za każde 360 dni dalszej pracy [Łopatek 2008].

W grudniu 2011 r. uchwalono w Czechach ustawę o oszczędnościach emerytalnych, która weszła w życie 1 stycznia 2013 r., fundamentalnie zmieniając architekturę systemu emerytalnego. Utworzono drugi filar ubezpieczeń emerytalnych o charakterze kapitałowym oraz zmieniono zasady funkcjonowania instytucji trzeciego filara.

Drugi filar ubezpieczeń emerytalnych to system zdefiniowanej składki, do którego na zasadach dobrowolności mogą przystępować uczestnicy pierwszego filara przez ukończeniem 35 lat. W momencie wprowadzenia reformy do połowy 2013 r. z takiej możliwości skorzystać mogli również wszyscy ubezpieczeni. Podjęcie decyzji o uczestnictwie w drugim filarze jest nieodwołalne. Składka emerytalna wynosi 5% i jest przekazywana w wysokości 3% z pierwszego filara, a pozostałe 2% pochodzi ze środków ubezpieczonego. Tym samym ubezpieczony, wybierając drugi filar, płaci składkę w wysokości 30%, o 2% wyższą od uczestnika jedynie pierwszego filara. W momencie osiągnięcia ustawowego wieku emerytalnego świadczenie wypłacane będzie przez towarzystwa ubezpieczeń na życie w trzech formach: emerytur do-

żywotnich, emerytur dożywotnich z trzyletnim okresem wypłaty dla osób uposażonych lub emerytur wypłacanych przez 20 lat [Holub, Hava 2012].

Składki uczestników drugiego filara przekazywane są funduszom emerytalnym o kapitale w wysokości co najmniej 300 mln CZK (ok. 12 mln EUR), posiadającym licencje na działalność wydaną przez czeski bank centralny. Mają one obowiązek oferowania czterech rodzajów funduszy: standardowego, konserwatywnego, zrównoważonego i dynamicznego, różniących się portfelem inwestycyjnym i limitami zaangażowania w poszczególne instrumenty i podmioty [Batty, Hailichova 2012]. Środki funduszu standardowego można inwestować jedynie w obligacje emitowane przez czeski rząd, bank centralny, rządy krajów Unii Europejskiej i OECD oraz Bank Światowy. Fundusz konserwatywny ma podobny profil inwestycyjny, który można rozszerzyć o instrumenty posiadające rating oraz jednostki uczestnictwa otwartych funduszy inwestycyjnych. Portfel funduszu zrównoważonego może składać się maksymalnie w 40% z akcji lub innych papierów wartościowych rynku regulowanego. Struktura inwestycji funduszu dynamicznego jest podobna do funduszu zrównoważonego, z tym że istnieje możliwość zakupu instrumentów finansowych emitowanych przez zamknięte fundusze inwestycyjne.

Fundusze emerytalne mają prawo do pobierania dwóch rodzajów opłat: za zarządzanie aktywami funduszu oraz za wzrost wartości funduszu (z wyjątkiem funduszu standardowego). Pierwsza z nich nie może być wyższa niż 0,3% przeciętnej rocznej wartości aktywów funduszu standardowego, 0,4% konserwatywnego, 0,5% zrównoważonego i 0,6% dynamicznego. Druga nie powinna przekraczać 10% różnicy pomiędzy średnią roczną wartością jednostki rozrachunkowej funduszu wyliczoną dla danego roku a najwyższą przeciętną roczną wartością jednostki w roku poprzedzającym dany okres, która mnożona jest przez średnią roczną liczbę jednostek danego rodzaju funduszu.

Najważniejsze modyfikacje w trzecim filarze polegały na upodobnieniu zasad funkcjonowania funduszy emerytalnych drugiego i trzeciego filara. Fundusze trzeciego filara mają obowiązek oferowania uczestnikom zróżnicowanej strategii inwestycyjnej w ramach co najmniej konserwatywnego funduszu. Nie muszą jak dotychczas osiągać przynajmniej zerowej stopy zwrotu. Mają prawo do pobierania opłaty za zarządzanie funduszami w wysokości 0,4% średniej rocznej wartości aktywów funduszu, prowadząc fundusz konserwatywny i 0,8% w przypadku pozostałych funduszy. Korzystają również z opłaty od wzrostu wartości jednostki rozrachunkowej w wysokości 10%.

Państwo, podobnie jak do tej pory, wspiera rozwój dodatkowego oszczędzania. Stąd uczestnicy trzeciego filara otrzymują dodatkową składkę przekazywaną ze środków publicznych w wysokości od 90 CZK do 230 CZK miesięcznie uzależnioną od wielkości własnej wpłaty. Aby skorzystać z dopłaty państwa, składka ubezpieczonego nie może być niższa od 300 CZK miesięcznie.

Ponadto składki odprowadzane do filarów kapitałowych traktowane są jak ulga podatkowa w podatku dochodowym od osób fizycznych i podlegają odliczeniu od podstawy opodatkowania do wysokości 12000 CZK rocznie. Pracodawcy odpro-

wadzający w imieniu swoich pracowników składki na ubezpieczenia emerytalne w ramach trzeciego filara mogą do wysokości 24000 CZK pomniejszyć podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych o te wydatki. Świadczenia emerytalne pochodzące z dodatkowych oszczędności nie podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

Węgierski system emerytalny bardzo dotkliwie odczuł skutki kryzysu lat 2007-2009. W tym okresie wartość aktywów zarządzanych przez fundusze emerytalne drugiego filara spadła średnio o 21%, a sytuacja finansowa systemu repartycyjnego była coraz trudniejsza ze względu na ogromny deficyt sektora publicznego. Rząd w 2008 r. otrzymał pożyczkę w wysokości 20 mld EUR od Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Komisji Europejskiej i Banku Światowego. Instytucje te, przyznając pomoc finansową, wymogły na Węgrzech przeprowadzenie działań zmierzających do poprawy sytuacji fiskalnej [Fultz 2012].

Stąd w 2009 r. podjęto wiele działań mających na celu obniżenie zaangażowania publicznych funduszy w systemie emerytalnym. Wprowadzono rozwiązania wydłużające wiek emerytalny do 65 lat⁷, zlikwidowano trzynastą emeryturę, zmieniono zasady waloryzacji emerytur i powiązano indeksację ze wzrostem produktu krajowego brutto [Gal 2012], zamrożono kwotę minimalnej emerytury, ograniczono możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę. Obecnie mogą korzystać z niej kobiety posiadające co najmniej 40-letni staż ubezpieczeniowy⁸, w tym co najmniej 32 lata okresów składkowych (jeżeli kobieta ma co najmniej 5 dzieci, okres składkowy może być skrócony do 25 lat) [Information of the major benefits... 2012].

Rok 2010 przyniósł dalsze zmiany w systemie emerytalnym. Po pierwsze, zniesiono obowiązek ubezpieczenia w drugim filarze, a po wtóre, zawieszono przekazywanie składek do tego filara na 14 miesięcy od listopada 2010 r. do grudnia roku 2011. Natomiast w grudniu uchwalono ustawę o reformie emerytur i Funduszu Redukcji Długu, na mocy której przeprowadzono reprivatyzację drugiego filara.

Do 31 stycznia 2011 r. uczestnicy drugiego filara powinni byli złożyć deklarację o chęci pozostania w nim, w przeciwnym wypadku ich środki podlegały przeniesieniu do nowo utworzonego Funduszu Redukcji Długu (FRD) w ramach filara publicznego. Tym, którzy zdecydowali się na powrót, zagwarantowano restytucję praw do emerytury, jak gdyby cały czas byli ubezpieczeni jedynie w pierwszym filarze. Ci zaś, którzy zdecydowali się na pozostanie w drugim filarze, muszą odprowadzać podwyższoną do 10% składkę na ubezpieczenia emerytalne. Ich pracodawcy nadal zobowiązali się płacić w ich imieniu składkę w wysokości 24% na rzecz funduszu publicznego, mimo iż od 2010 r. nie jest ona wliczana do podstawy wymiaru świadczenia emerytalnego.

Na pozostanie w drugim filarze zdecydowało się 3,12% ubezpieczonych, do filara pierwszego powróciło 96,88% wszystkich jego dotychczasowych uczestników. Oszczędności przetransferowane do FRD wyniosły ok. 10,2% PKB. Prawie połowę tych

⁷ Przepisy wchodzi w życie w 2014 r., proces powinien zakończyć się w 2022 r.

⁸ Przepisy dotyczące wcześniejszej emerytury wchodzi w życie w 2011 r.

środków, bo ok. 4,8% PKB, stanowiły obligacje skarbowe, które umorzono i tym samym zredukowano dług publiczny. Około 0,9% PKB wypłacono na rzecz byłych uczestników funduszy emerytalnych, 1,8% PKB posłużyło sfinansowaniu deficytu budżetowego. Pozostałe aktywa będą wykorzystywane w celu regulowania zobowiązań publicznych i finansowania bieżących potrzeb budżetowych [Gal 2012].

4. Zakończenie

Kryzys gospodarczy uwidocznił wszelkie niedoskonałości konstrukcji systemów emerytalnych Czech i Węgier. Na Węgrzech katastrofalna sytuacja finansów państwa zmusiła rząd do znalezienia rozwiązań ograniczających zaangażowanie funduszy publicznych, a gwałtowny spadek oszczędności funduszy emerytalnych spowodowany załamaniem się rynków finansowych stał się przesłanką likwidacji obowiązkowego, kapitałowego filara. Dodatkowo wydłużono wiek emerytalny i ograniczono możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę. Czechy wykorzystały okres spowolnienia gospodarczego do przebudowy systemu emerytalnego w kierunku zwiększenia udziału elementu kapitałowego, stosując zachęty w postaci ulg podatkowych.

Warto podkreślić, iż Czechy decydują o powołaniu do życia drugiego filara systemu emerytalnego idą pod prąd obecnym tendencjom. Wydaje się, że była to decyzja polityczna, a jej konsekwencje nie do końca przemyślano. W sytuacji, kiedy system budżetowy boryka się z problemami braku równowagi i deficytem systemu repartycyjnego, a na rynkach finansowych trudno szukać stabilności, zmniejszanie środków finansowych w systemie publicznym i ich transfer do systemu kapitałowego nie wydają się racjonalne.

Literatura

- Batty I., Hailichova H., *Major pension fund reform in the Czech Republic: Creating a three-pillar system*, "Pensions" 2012, vol. 17, nr 4.
- Bezdek V., *The public pension system in the Czech republic from the point of view of public finance*, PIE Discussion Paper Series, 2005.
- Fultz E., *The retrenchment of second-tier pensions in Hungary and Poland: A precautionary tale*, "International Social Security Review" 2012, vol. 65, nr 3.
- Gal R.I., *Annual National Report 2012. Pensions, Health Care and Long-term Care*, Hungary, ASISP, 2012.
- Hirose K., *Pension Reform in Central and Eastern Europe: in Times of Crisis, Austerity and Beyond*, International Labour Organization, Budapest 2011.
- Holub M., Hava P., *Annual National Report 2012. Pensions, Health Care and Long-term Care*, Czech Republic, ASISP, 2012.
- Information of the major benefits regulation and organizational structure of the Hungarian pension insurance system*, Central Administration of National Pension Insurance, Budapest 2012.
- Kovacs E., *Valuation of the Hungarian pension system*, 2012, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1991871.

- Łopatek J., *Vlada schválila duchodovou reform (Government Consensus on the Pension Reform)*, "Narodni Pojisteni" 2008, vol. 39, no. 5.
- Social Security Hungary, Euroguidance, 2008, www.portal.iefp.pt/pls/gov_portal_iefp/docs/PAGE/EURES/EURES_PAG_PORTUGUES/VIVER_TRABALHAR/HUNGRIA/SOCIAL%20SECURITY%20HUNGARY%20EN.PDF.
- Šimák M., *Czech system of pension insurance and its current problems*, "Journal of Nursing, Social Studies and Public Health" 2010, vol. 1, no. 1-2, s. 31.
- Vostatek J., *Czech Pension Reform: What Further?*, http://www.vsfs.cz/prilohy/konference/vostatek_czech_pension_reform_2012.pdf.

THE REFORM OF PENSION SYSTEMS IN MIDDLE EUROPE AFTER THE 2008 FINANCIAL CRISIS ON THE EXAMPLE OF CZECH AND HUNGARY

Summary: The principal aim of the paper is to analyse the changes in the pension system of the Czech Republic and Hungary. The first part briefly describes the main characteristics of the reforms in these countries in the XX century, which consisted in the inclusion of capital element to the hitherto functioning public system. The second part is concerned with the areas in which after the crisis of 2007-2009 these countries implemented far reaching reforms. The Czech Republic improved its system implementing a funded pension pillar, whereas Hungary closed and integrated it to the public system.

Keywords: pension system, funded pension pillar.